

- 27) O vzniku francouzského zákona srv. Terrov et Solal 1951, Radiola v Paříži, srv. pozn. 17.
- 28) Další Larousse (Encyklopédie alphabétique L.) rozlišuje v roce 1922 zřízení vysílače. Vyšší školy telegrafní a telefonní na krátkých vlnách a soukromé stanice RADIOLA na vlnách dlouhých. Eiffelovu věž bez upřesnění vln klade do r. 1921.
- 29) Byl to týž Forrest, který v roce 1910 vysílal přenos z Metropolitan opery: účinkovali Enrico Caruso a Ema Destinová. (in: Jíří Seger, 1987) Byl to týž Forrest, který získal Ing. Eduarda Svobodu pro rozhlasové podnikání (srv. Opravník č. 12, in: Svět rozhlasu č. 10/2003)
- 30) L. Čábelová 2003.
- 31) Bem-Peter Arnold 1991, Eisner u. Friedrich 1958 (Německo dosáhlo milionu rozhlasových posluchačů v roce 1926, ČSR až 1937. Podle Machátova Ilustrovaného zeměpisu z roku 1924 mělo Německo 60 milionů a ČSR 13 milionů obyvatel).
- 32) Vzpomeňme na přesné vymezení amatérských aktivit L. Čábelové, pozn. č. 10.
- 33) A. A. ŠEREL a kol. 2000.
- 34) Jako zdroj jsou uvedeny publikace: Heinz Pohle, Der Rundfunk als Instrument der Politik: Zur Geschichte des deutschen Rundfunks von 1923–1938. Hamburg, Verlag Hans Bredow – Institut 1955 a Klaus Scheel, Krieg über Ätherwellen. Berlin, VEB DvdW 1970.

Prameny:

- Arnold Bernd-Peter, ABC des Hörfunks. München, Ötschlager 1991
- Bolšaja sovětskaja encyklopedija. Moskva, II. vyd. 1955
- Brockhaus Enzyklopädie in 20 Bänden Wiesbaden, Brockhaus 1966
- Čábelová Lenka, Radiojournal. Rozhlasové vysílání v Čechách a na Moravě v letech 1923–1939. Praha, Karolinum 2003
- Čtrnáctý Miloš, Jak jsme začínali. 1–12 (Vybral a poznámkami opatřil R. Běhal) in: Týdeník ROZHLAS 2001/29–2001/51
- Eisner L. u. Friedrich H., Film, Funk, Fernsehen... Frankfurt a. M., Fischer Bücherei 1958
- Encarta, encyklopedický slovník. Na adrese: – např. heslo „histoire de la radio“. Internetový zdroj pro francouzský rozhlas: – např. heslo „museum fr“
- Encyklopaedia Britannica. London atd., 1978

- Encyklopedia powszechna. Warszawa, PWN 1985
- Halada Jan, Osvaldová Barbora a kol., Encyklopedie praktické žurnalistiky. Praha, Libri 1999
- Hrdlička František, Doba prehistorická. in: Svět rozhlasu 2001/05
- Huth Arno, La Radiodiffusion, Puissance mondiale. Paris, Galimard 1937
- Jílek František, Kuba Josef, Jílková Jaroslava, Světové vynálezy v datech. Praha, Mladá fronta 1977
- Klásterková Lenka, V USA se vynálezu rádia chopil trh, v ČSR úřady. Proč byl nástup rozhlasu považován za revoluci? (dva příspěvky) in: Lidové noviny 28. 12. 1998, str. Media a komunikace
- Larousse – malý, abecední, velký: Petit encyclopédie Larousse. Paris, Librairie Larousse 1976; Encyklopédie alphabétique L. Paris, Librairie Larousse 1977; Grand dictionnaire encyclopédique Larousse. Paris, Librairie Larousse 1960
- Malý encyklopedický slovník A–Ž. Praha, Academia 1972
- Od mikrofonu k posluchačům
- Z osmi desetiletí českého rozhlasu. (Vedoucí kolektivu Eva Jeřábková); Praha, Český rozhlas 2003
- Ottův slovník naučný nové doby. (OSNND) Praha, OTTO 1901, 1943
- Patzeková Anna J., Prvních deset let československého rozhlasu. Praha, Radiojournal 1935
- Radioamatér. V I. ročníku (1922–1923) vycházel jako příloha Nové epochy (II. ročníku), od II. ročníku už vycházel samostatně.
- Radio-Journal. Měsíčník vysílací společnosti, vycházel od září 1923
- Radiožurnalistika. Učebnice, zpracovaná jedenácti ruskými autory, převážně vědci a VŠ pedagogy pod vedením prof. A. A. Šerela, doktora věd a umění, Moskva, Vydavatelství Moskevské univerzity, 2000
- Rozpravy Národního technického musea, sv. 160. Řada Dějiny vědy a techniky sv. 6 (příspěvky: Miloslava Kazdy, Jak vznikl Čs. rozhlas; Jana Velíka, Co předcházelo vzniku rozhlasu u nás) Praha, NTM 1999
- Seger Jíří, Jak se lidé dorozumívali. Praha, Albatros 1987
- Štěrbová Alena, Rozhlasová inscenace. Olomouc, Vydavatelství Univerzity Palackého 1995
- Terrov F. et Solal L., Le droit de l'information. Paris, UNESCO 1951
- Tůma Jan, Předchůdcem rozhlasu byly zpívající oblouky. Milníky rozhlasu. (Článek a datový přehled) in: Lidové noviny 8. 4. 2000

Drobníčky ze zahraničí

Mgr. Michal Rataj

EBU Ars Acustica Meeting

VPRO, Amsterdam 8.–13. března 2003

Po půldruhém roce se konalo pracovní setkání úzké skupiny rozhlasových expertů se zaměřením na oblast akustických umění (acoustic arts, ars acustica). Poprvé za dobu existence této skupiny EBU (založena v r. 1989 odloučením od EBU Drama Group) byl svými reálnými výsledky prezentován i Český rozhlas, a to souborem projektů fungujících kolem platformy pořadu Radioateliér, ČRo 3 – Vltava.

První tři dny setkání byly věnovány vzájemnému informování o aktivitách členů skupiny, charakteristice příslušných programových slotů v jednotlivých rozhlasových domech, výhledech do budoucna a také o možnostech vzájemné mezinárodní spolupráce.

Každý večer se konal koncert nebo performance, která byla součástí programového slotu VPRO s názvem *Café Sonor* – pozoruhodná zkušenost rozhlasové práce s akcentem na live-performance...

Pátek byl vyhrazen veřejné konferenci na téma: „The significance of radio for extreme musical repertoire“. Hlavní linie byla dána otázkami týkajícími se vztahu roz-

hlasu jako veřejnoprávního média a existence (či časté neexistence) minoritních uměleckých žánrů ve vysílání. Osobně považuji tuto diskusi v současné době za extrémně přínosnou a potřebnou, zejména v souvislosti s faktem rostoucích programových restrikcí či dokonce likvidace experimentálních programových slotů např. v ABC – Australia, RBB – Berlin, RTV Slovinsko ad. Z této panelové diskuse vzešla kromě mnoha podnětů k zamýšlení jedna důležitá výzva: účast na konferenci RIPE 2004 konané 3.–5. června 2004 v Dánsku s názvem:

Mission, Market and Management: Public Service Broadcasting and the Cultural Commons.

Sobotní jednací den byl zejména koordinační a po již předcházejících diskusích přinesl následující návrhy, podněty či reálné požadavky:

1/ návrh na vypracování webového portálu Ars Acustica pod hlavičkou EBU umožňujícímu zviditelnění celé tvůrčí sféry a zejména systematické zpřístupňování velkého množství archivních snímků z oblasti akustických umění veřejnosti (de facto projekt mezinárodní databáze snímků);

2/ stanovení data **EBU Ars Acustica Day 2005** na neděli **16. ledna 2005**. Byla ustanovena koordinační skupina

(jejímž členem budu v případě aktivního zapojení ČRo) pro dramaturgickou přípravu čtyřhodinového společného satelitního vysílání. Pokládám tento reálný podnět za velkou výzvu a možnost zapojení se do celoevropského projektu;

- 3/ předal jsem pozvání k uskutečnění EBU Ars Acustica Meeting 2005 pod střešou Českého rozhlasu. Předběžná organizační opatření byla učiněna již před mým odjezdem. Nutno stanovit reálné možnosti ze strany ČRo 3 – Vltava k programové spolupráci během konání celé akce.

Obecně je, myslím, velkým přínosem fakt, že ČRo začal být vnímán jako aktivní člen této úzké skupiny, což bylo opakovaně účastníky vyzvednuto. Vnímám celé setkání jako velký impulz k pokračování a dalšímu intenzivnímu rozvíjení aktivit v oblasti akustických umění, které jsou vázány jak na pořad Radioateliér (resp. PremEdici Radioateliéru), tak na portál rADIOCUSTICA (internet byl obecně zcela klíčovým tématem, o němž by asi bylo zapotřebí v relacích ČRo hovořit zcela samostatně). Ukazuje se, že jde zřejmě o celosvětově uměleckou oblast velmi živou, dynamickou, technologicky nesmírně podnětnou a – soudě dle rostoucích domácích ohlasů a zájmu – i perspektivní. Věřím a doufám, že její další vzájemné konfrontace s tradiční programovou náplní budou oboustranně podnětné a budou přinášet závan čerstvého vzduchu...

Alexandr Pícha

Konference Radio Meets Multimedia

Interaktivita, personalizace a dokonce vizualizace – to byla nejčastěji používaná slova na pracovní konferenci představitelů evropských veřejnoprávních rozhlasů v centru Evropské vysílací unie v Ženevě 16. až 17. března 2004. Tato konference měla příznačný název „Radio Meets Multimedia“. Zajímavé bylo, že zástupci evropských rádií představovali nejenom svoje digitální vysílání v systémech DVB-T a DAB, ale že digitalizace a multimedializace silně ovlivňuje i „k zániku odsouzené“ analogové vysílání.

Digitální analog

Přestože se v západoevropských zemích rádia nepotýkají s nerozhodností legislativy a státních úřadů a digitálně už několik let vysílají, mají zájem také o multimedializaci analogového vysílání na velmi krátkých vlnách (FM). Firma Nokia například v Ženevě představila vizuální digitálně/analogové rádio, které rozjíždí s rádiem ve Finsku. Systém spočívá v tom, že rozhlasová stanice synchronizuje své rozhlasové vysílání v pásmu FM s vysíláním statických a jednoduchých pohyblivých obrázků ve formátu flash prostřednictvím GPRS místního operátora mobilních telefonů (o tomto projektu budeme informovat v dalším článku). Nokia dokonce pro tento projekt vyvinula nový přístroj 7700, který je napůl mobilním telefonem a napůl rádiem.

Dejme posluchači možnost utvářet si program

Nejčastějším spojením analogového vysílání v FM s digitálními technologiemi je kombinace rozhlasového programu s internetem. Internet přitom zdaleka „nesedí“ doma nebo v zaměstnání v tradičním počítači, ale proniká i na wapu mobilních telefonů nebo prostřednictvím GPRS na mobilní přístroje se systémy PDA, Psion a dalšími. Souhra mezi rádiem a posluchačem zpravidla probíhá podle následujícího scénáře: Rádio velice jednoduše řekne, jakým způsobem zatahuje posluchače do hry – jestli mají hlasovat o písničky, vybrat si téma pro reportáž, soutěžit anebo třeba promlouvat do děje rozha-

sového seriálu. Moderátor přitom musí vysvětlit posluchačům, jak mají komunikovat, ať už prostřednictvím SMS, e-mailu, kliknutím na políčko webové stránky apod. Ve chvíli, kdy získá zpětnou reakci, musí posluchačům říct, jak na jejím základě mění program. Podle výzkumů přitom pro řadu posluchačů není důležité, že se tohoto způsobu komunikace nezúčastnili. Důležité je, že rádio mohou formovat i posluchači, ať už jsem to já nebo kdokoliv jiný, nejen redaktoři a moderátoři.

Pesimista si určitě řekne, že český rozhlasový trh, ceny mobilních přístrojů i tarifů v Česku a naše zaostávání v kvalitním připojení na internet nevytvářejí nejlepší hříšně pro takové multimedialní hrátky. Na druhou stranu nám to může poskytovat ještě trochu času se na dokonalejší interaktivitu rozhlasového vysílání připravit. Důležité totiž nejsou jen technologie, ale hlavně dobrý nápad, který posluchače chytí a upoutá jeho zájem o rozhlasovou stanici.

Rádio „on demand“

Zvláštním projektem rádia, jehož program si posluchač podle vlastního přání volí sám, je švýcarské zpravodajské rádio SRG SSR. Toto rádio nevysílá tradiční rozhlasový signál v analogovém nebo digitálním vysílání, ale je šířeno jednoduše pouze po telefonu, ať už mobilním nebo na pevnou linku. Redakce připravuje zpravodajství z politiky, ekonomiky, včetně burzy, ze sportu, počasí atd., a všechny zprávy rozřazuje do jednotlivých tematických oblastí uložených v počítači. Posluchač si vytočí číslo 0900 365 365 (ve Švýcarsku platíte 0,35 EUR za minutu) a v angličtině, němčině, italštině, francouzštině nebo ve specifickém švýcarském jazyce rumantsch si může podle vlastního gusta hlasem zvolit tematickou oblast. Když třeba řekne anglicky traffic, rádio mu automaticky začne přehrávat po telefonu nejnovější zprávy o dopravě. Stejně je to s počasím, sportem a s dalšími tematickými oblastmi.

Jak dál v Česku

Většina prezentovaných možností jak multimedializovat digitální, ale i analogové rozhlasové vysílání, které byly představeny na konferenci EBU, je v Česku realizovatelná. Záleží samozřejmě na tom, zda naše rádia budou mít dostatek prostředků na jejich realizaci a také na cenách za telefonování, posílání SMS a MMS, dražší kvalitní připojení na internet a další způsoby jak těchto možností využít. Nejvíce ovšem záleží na kreativě rádií, aby dokázala přijít s takovými nápady multimedializace svého programu, které budou pro posluchače atraktivní.

Mgr. Jarmila Kopečková

Rozhlasový den evropské kultury

je evropská rozhlasová iniciativa, která ve svém prvním ročníku věnovala 12. říjen 2003 kultuře Evropy. Poskytla tím evropským sdělovacím prostředkům jedinečnou šanci přispět ke kulturní integraci na rozšiřujícím se kontinentu a demonstrovat, jak velkým potenciálem napříč hranicemi rozhlas disponuje. Těch, kteří Rozhlasový den vysílali, byl překvapivě vysoký počet: 94 rozhlasových stanic ze 40 evropských zemí, což znamená potenciálně 300 milionů posluchačů.

Evropská kultura je svou rozmanitostí jedinečnou a rozhodující v rozvoji evropské identity. Navzdory jednotnému politickému a ekonomickému rozvoji je nutné kulturní spolupráci v Evropě ještě prohlubovat. Rozhlasový den 2003 dal posluchačům ve 40 evropských zemích šanci vychutnat jak jejich vlastní, tak i jinou evropskou kulturu v atmosféře vzájemného porozumění. Tato iniciativa také dokázala, že rozhlas je výborným prostředkem pro šíření kultury a bude z tohoto důvodu hodnotným nástrojem v EU.

Akci iniciovaly a zaštitily Evropská vysílací unie (EBU), Rada Evropy, Evropská kulturní nadace, Evropský parlament, Evropská komise a Prix Europa.

Každá rozhlasová organizace byla vyzvána k vytvoření samostatného konceptu Rozhlasového dne v souladu s vlastním schématem vysílání: rozhovory, koncerty, diskuse, mezinárodní přenosy, četby, kvízy, soutěže, celovečerní pořady. Evropská vysílací unie pro oblast rozhlasu navíc nabídla pět programových sad, které byly vysílány prostřednictvím satelitu Euroradia a mnoho stanic těchto programů využilo.

Myšlenkou Evropského rozhlasového dne se jako první začaly zabývat kulturní, většinou veřejnoprávní rozhlasové stanice.

Rozhlasový den 2003 byl úspěšný a většina účastníků se stanic se k projektu vyjádřila pozitivně. „Jsme připraveni k jakékoliv další účasti!“ byla věta, která v zákulisí převažovala. Již po 12. říjnu zástupci 43 rozhlasových stanic vyjádřili přání nebo ochotu dále spolupracovat při uspořádání Rozhlasového dne.

Zástupci z Výboru Evropy, Evropského parlamentu a Evropské kulturní nadace přivítali tak velkou účast a zdůrazňovali svou podporu dalším ročníkům.

V únoru 2004 se Rozhlasový výbor Evropské vysílací unie rozhodl zařadit Rozhlasový den do svého oficiálního programu. Znamená to spolupráci na této akci s Prix Europa **každé dva roky – od října 2005.**

Český rozhlas nabídl pro tuto akci program **Historie českého zvonářství**, zpracovaný redaktorem Radkem Rejškem. Radio Noví Sad si objednalo pro tuto příležitost ze stanice VLTAVA esej Václava Havla „Evropa jako úkol“ do programu Dialog kultur.

Mgr. Jarmila Kopečková

Přehled historie egyptských médií

- 31. květen 1934** – zahájení vysílání Egyptského rozhlasu jako prvního rozhlasu v celém arabském světě a na Středním východě.
- 1947** – Rozhlas se dostal plně do egyptské pravomoci.
- 1953** – založena organizace Egyptian Directed programs a také Arab Voice Radio Channel „Sawt El Arab“. Rok prvního vstupu egyptského média do mezinárodní vysílací sítě a také počátek vysílání prvního národního arabského rádia přímo do arabského světa.
- 1954** – založení Alexandria Radio Channel (první lokální rozhlasová stanice), přesněji 26. července 1954 začal tento rozhlas lokálně vysílat.
- 21. červenec 1960** – založení Egyptské televize, která se stala první televizí na Středním východě.
- 1970** – založena Unie Egyptského rozhlasu a televize, která se stala největší mediální organizací na Středním východě. ERTU byla první organizací, která vymezila pravidla audio-vizuálního vysílání a pečuje o všechny tyto záležitosti.
- 1981** – aplikace nejmodernějších vysílacích systémů v rozhlase a v roce 1982 v televizi.
- 1985** – založení prvního lokálního televizního kanálu.
- 1990** – ustavení Egyptského satelitního kanálu, prvního v arabském světě.
- 1994** – založení druhého Egyptského satelitního kanálu. Televizní mezinárodní kanál Nile vysílá v cizích jazycích.

1995 – podepsán kontrakt k založení prvního Egyptského satelitu.

1996–1998 – založení dvou egyptských společností Egyptský satelit a Media Production City.

2000 – založení Nile Sat, druhého egyptského satelitu, rok velkých změn ve vývoji médií – vyhlášení „Media Free City“. Pod tuto organizaci by měly spadat všechny mediální projekty jako Media Production City, satelitní vysílání, specializované stanice a všechny ostatní vysílací společnosti.

PhDr. Zdeněk Bouček

Rozhlas a Švýcarsko – stručný náhled

Na samém začátku si objasněme několik německých zkratk, s nimiž se můžeme často setkat v souvislosti se švýcarským rozhlasem.

RFG – Radio- und Fernseh-Genossenschaft *Společens*
tvostv rozhlasu a televize

SRG – Schweizerische Radio- und Fernseh-Gesellschaft
Švýcarská rozhlasová a televizní společnost

DRS – Deutsche und rätoromanische Schweiz (*rozhlas*
pro německy a rétorománsky hovořící části Švýcarska)

RSI – Radio della Svizzera italiana *Rozhlas pro italsky*
hovořící část Švýcarska

RSR – Radio suisse romande *Rozhlas pro západní fran-*
couzsky hovořící část Švýcarska

SRI – Schweizer Radio International *Rozhlasové vysíla-*
ní do zahraničí

Z historie: V letech 1923–1930 byla založena rozhlasová společenstva v Lausanne, Curychu, Ženevě, Bernu, Basileji a Luganu. V roce 1931 vznikla švýcarská rozhlasová společnost SRG, zahrnující všechna uvedená společenstva, a získala koncesi od spolkové rady. Poté byla vybudována síť rozhlasových a posléze i televizních stanic, zajišťujících vysílání pro dominantní národnosti. Hlavní rozhlasová studia DRS jsou v Curychu, Bernu a Basileji. V dalších městech se nacházejí regionální a lokální stanice.

SRG produkuje deset rozhlasových programů (stanic). Po třech programech mají rozhlas, vysílající v němčině, francouzštině a italštině a jeden program je šířen v rétorománštině. První programy poskytují především informace a hudbu v celé její šíři, především hudbu zábavnou. Druhé programy přinášejí výraznou kulturní náplň. Třetí programy se zaměřují na moderní hudební žánry pro mladé publikum i na informace a slovesné pořady pro tuto cílovou posluchačskou skupinu.

Dobře je postaráno o nahrávky, které se po desetiletí nashromáždily. V Basileji, Bernu a Curychu DRS uchovává na 600 tisíc nosičů zvuku, z toho je 53 000 gramofonových desek s rychlostí 78, 135 600 magnetofonových pásek s hudební a 69 000 pásek se slovesnou produkcí. Fonotéky RSR v Lausanne a Ženevě shromažďují na půl milionu zvukových nosičů, 75 000 šelakových desek a 145 000 pásek. Mezi 223 400 zvukovými nosiči RSI je 26 000 hudebních pásek a 44 000 pásek slovesných. Vysílání do zahraničí RSI disponuje ve své fonotéce 58 000 zvukových nosičů. Mezi zvukovými dokumenty jsou záběry značné historické ceny, snímky s nevyčíslitelnou kulturní hodnotou a zvukové unikáty.

AKTUALITA

Výzva České komise pro UNESCO proti úpadku českého jazyka ve sdělovacích prostředcích

Při příležitosti Mezinárodního dne mateřského jazyka, kterým byl Organizací spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO) vyhlášen 21. únor, vyjádřila Česká komise pro UNESCO znepokojení nad upadající jazykovou úrovní řady našich sdělovacích prostředků. O mateřský jazyk, součást kulturního bohatství národa, je třeba pečovat a sdělovací prostředky by se měly stát správnému užívání vzorem. Členové komise s politováníním konstatovali, že se tisk, rozhlasové stanice i televize stále častěji vůči češtině dopouštějí velkých prohřešků. V zábavných televizních pořadech se pak vyskytuje stále více hrubých slov.

Nás, kdo si českého jazyka vážíme, tyto nešvary urážejí. Děti a mladí lidé si bohužel špatné jazykové návyky předkládané sdělovacími prostředky, snadno osvojují. Proto se Česká komise pro UNESCO na svém plenárním zasedání dne 19. února rozhodla obrátit se na všechny redaktory veřejnoprávních i soukromých sdělovacích prostředků s naléhavou výzvou, aby více dbali na čistotu českého jazyka.

Poznámka: Česká komise pro UNESCO
předseda senátorka
doc. dr. Jaroslava Moserová, DrSc.

Doc. PhDr. Jaroslav Bartošek, CSc. Čeština a jazykové zákony

1. Čeština a civilizace

Nejžádanějším a nejdražším zbožím současnosti a budoucnosti jsou informace. Nejčastěji se přenášejí v přirozených jazycích. Proto stále nabývá na významu otázka, ve kterém či v kterých jazycích budou lidé klomunikovat v globalizovaném světě v Evropské unii. Nechceme-li, aby český stát a národ zanikly, nemůžeme než doporučit přijetí inovovaných jazykových zákonů. Měly by být dva: *Vnější jazykový zákon* by měl bránit existenci a kulturu českého jazyka ve vztahu k jiným jazykům, *vnitřní zákon (kodifikace)* by měl sloužit k efektivní a kultivované komunikaci jeho uživatelům. Jazykové zákony by měly uchovat a dále rozvíjet češtinu jako významnou kulturní a prestižní hodnotu.

2. Vnější jazykový zákon

Podle názoru některých uživatelů češtiny by Evropanům k dorozumívání stačil jediný jazyk. Uživatelé angličtiny, francouzštiny a němčiny se však asi nedohodnou na tom, který jazyk by to měl být. Jisté je, že čeština jako jazyk malého národa to nebude, a proto existuje názor, že je odsouzena k zániku. Opačný názor zní, že taková obava je zbytečná.

Čeština je naopak jedním z jednacích jazyků Evropské unie. Při českých ministerstvech pracují týmy odborníků, kteří usilují o sladění potřebného pojmosloví a terminologie, a připravují se kvalifikovaní tlumočníci. Česky se učí reprezentanti jiných členských zemí EU.

Z pragmatických důvodů se český jazyk užívá také pro dvoustranné mezistátní výrobní a obchodní styky. Například při dvojjazyčném dialogu na věcná témata se jednotlivé promluvy obvykle překládají, i když tlumočníci obou stran si mohou dobře rozumět. Během tlumočení totiž získávají čas uvažovat o sděleném obsahu a pečlivě formulovat odpovědi. Je chyba, že čeští vyjednaváci ve snaze „být světoví“ výhod této dvojjazyčnosti občas nevyužívají. Snižují přitom i prestiž češtiny.

Tak jako nezanikla v minulosti pod tlakem latiny, němčiny a ruštiny, nemusí čeština zaniknout ani v třetím tisíciletí ani pod tlakem všeobecné angloamerikanizace, i když užívání angličtiny v českém kontextu někdy překračuje hranici vkusu a srozumitelnosti (*regular tea drinking = regulérní pití čaje, pracovat na pozici Head of Marketing Events = ve funkci vedoucího marketingu, nebo dokonce jako Building Entry Manager = vrátný*). Francouzi nazývají takto poangličtovanou francouzštinu výrazem *franglais*, u nás mluvíme o *czenglish*.

Ani ohrožení němčinou není kritické. Odsuzování německých nápisů na českých obchodech a provozovněch služeb (pokud je ovšem navštěvují cizinci) je zbytečné, protože podobně např. němečtí, rakouští, italská, polští i chorvatští, ruští i vietnamští obchodníci a podnikatelé v cestovním ruchu komunikují česky.

Motivován ekonomickými potřebami začíná se u nás obnovovat zájem o ruštinu. Vztahy Čechů k polštině jsou někdy napjatější v části Slezska. V užívání slovenštiny u nás v praxi vládne oboustranný bilingvismus, i když vzájemná neznalost obou jazyků narůstá. Romština a jazyky národů, jejichž příslušníci u nás nacházejí azyl, jsou předmětem rostoucího zájmu sociologů i jazykovědců, ale závažnější dorozumívací ani politické problémy nepřináší.

Pro úřední komunikaci s příslušníky národnostních menšin dodnes platí na území ČR *Zákon ze dne 29. 2. 1920 podle paragrafu 129 ústavní listiny, jímž se stanoví jazyková práva v Republice Československé*. Jeho první paragraf říká, že „... jazyk československý jest státním, oficiálním jazykem republiky v duchu článku 7 Smlouvy mezi četnými mocnostmi spojenými i přidruženými a Československem, podepsané v Saint Germain en Laye dne 10. 9. 1919“. Znění zákona bylo upraveno v roce 1926 a respektuje se ustanovení o menšinových právech v čl. 25 *Listiny základních práv a svobod*.

Za jazyk československý se přitom považovala čeština a slovenština. Právní pojem *československý jazyk* umožnil snížit v pohraničí tzv. kvalifikované procento národnostních menšin potřebné k tomu, aby soudy, úřady a orgány republiky v rámci tehdejších soudních okresů musely přijímat a vyřizovat podněty a podání v jejich jazycích. Kvalifikovanou menšinu tvořilo dvacet procent obyvatel, kteří se hlásili k národnostní menšině a jejímu jazyku. Spojením češtiny a slovenštiny v jeden oficiální jazyk se tak němčina nestala po češtině druhým nejužívanějším jazykem před slovenštinou.

Po roce 1968 byla jazyková práva menšin dále upravena v oblasti vyučovacího jazyka, vydávání tisku, po jednání s úřady, v parlamentu a před soudy. Po rozdělení Československa na dva samostatné státy se v ČR legislativa v oblasti jazykového práva nezměnila. Cizinci včetně Slováků, kteří chtějí u nás trvale působit jako učitelé na školách s českým vyučovacím jazykem, jsou povinni získat ověřenou jazykovou kvalifikaci. Na základě vzájemné dohody ministerstev školství ČR a SR však studenti mohou komunikovat v mluvené i psané podobě

v češtině i ve slovenštině. Azyklanti z jiných zemí, kteří se rozhodnou trvale u nás žít, jsou povinni naučit se česky. Znalost češtiny nebo slovenštiny mají prokazovat i provozovatelé obchodů. Současná legislativa není v rozporu s doporučením Rady Evropy z 13. 1. 1995 a s dokumenty KBSE. (Srov. k tomu např. brožurku *Ochrana národnostních menšin podle mezinárodního práva* z roku 1998.)

Na základě sčítání obyvatelstva v roce 2001 u nás není okres, kde by úředním jazykem měla být např. němčina, polština, slovenština nebo romština. (Procento občanů, kteří se přihlásili k české národnosti, bylo vyšší než při sčítání v roce 1991. Podstatně ubylo zákonných občanů ČR, kteří se přihlásili ke slovenské a romské národnosti.)

Z milionu tří set tisíc občanů, kteří se v roce 1991 hlásili k moravské národnosti, jich v roce 2001 zbylo jen tři sta tisíc. (Za zmínku v této souvislosti stojí, že stoupenec moravskoslezské státnosti počátkem devadesátých let založili Moravskoslezský zemský sněm a prosazovali *Zákon o úředním jazyku (sic!) na Moravě a části Slezska*.)

Výsledky sčítání lidu v roce 2001 tedy prokázaly, že čeština může být na území státu jediným zákonným úředním jazykem, dosvědčily stabilizaci české národnosti a oprávnění k reprezentativní, sjednocovací, odlišovací, kulturní (hodnotové) funkci češtiny ve vztahu k jiným jazykům. Tato skutečnost přitom neomezila žádné kulturní a zájmové aktivity menšin ani cizinců v jejich jazycích.

Přesto by měl existovat moderní jazykový zákon o užívání češtiny ve vztahu k jiným. Měl by mít věcnou (dorozumivací, komunikativní) i kulturní (reprezentativní, prestižní) funkci. Z mnoha variet českého národního jazyka by tuto roli měla plnit jeho podoba spisovná (tj. nikoliv nářečí, středočeská tzv. obecná čeština ani žádná profesní mluva).

Z dorozumivacích důvodů by bylo žádoucí v oficiální komunikaci např. zrušit v české armádě možnost užívání slovenštiny, podobně jako slovenský jazykový zákon nedovoluje ve slovenské armádě používat k velení češtinu a upravuje původní českou terminologii. (Problém mají už jen služební psi vycvičení v českém prostředí, protože nereagují na povel *K nohe*.)

Vojáci slovenské národnosti, kteří působí v české armádě, mohou svým podřízeným velet ve slovenštině. Český voják má sice právo nechat si slovenský rozkaz vysvětlit, ale v praxi na vysvětlování nemusí být vždy čas. Podle deníku *Mladá fronta Dnes* dostal český voják pět dnů vězení za to, že ihned nesplnil slovenský povel ve znění *behomkukrom*. (Nerozběhl se se svým kulometem ke křoví.) Je riskantní, aby slovenský pilot v českém letectvu v tísni komunikoval s českým letovým dispečerem slovensko-česky. Podle neoficiálních informací se neřeší ani otázka, jak mají čeští vojáci mluvící slovensky komunikovat se styčnými důstojníky NATO, kteří se učí rozumět češtině a jsou povinni v roli pozorovatelů a rozhodčích vnímat i vnitřní vojenskou činnost české armády.

Z řízení letového a vlakového provozu jsou známy případy tragédií, ke kterým došlo právě proto, že si například alžírští letoví dispečeré nerozuměli s americkými piloty, i když všichni užívali oficiální angličtinu; k neštěstí došlo na železnici ve dvojazyčné Belgii.

Kulturní hodnota vnějšího jazykového zákona spočívá v tom, že ve světovém kontextu slouží jako sjednocovací i odlišovací znak národa a národní identity ve vztahu k jiným státům, národům i jejich jazykům. Národní stát, který nemá vlastní reprezentativní jazyk fungující v psané i mluvené podobě, je na mezinárodním fóru handicapován. Z vědomí kulturní funkce češtiny v mezinárodním měřítku vyplývají i významné postoje Čechů ke státu a národu: pocit hrdosti, vědomí normy, loajality a ochoty komunikovat česky s cizinci.

3. Vnitřní jazykový zákon – kodifikace

Vedle vnějšího zákona má mít čeština také zákon pro vzájemné dorozumívání svých uživatelů. V něm má být kodifikována poznávací a komunikační funkce češtiny:

Čeština je bohatý jazyk a pro většinu jevů má několik označení: *otec, táta, tatínek, fotr; oni nosí, nosíjí, nosíja, nosej* apod. V jazykových příručkách jsou variantní prostředky evidovány a slohově charakterizovány. Můžeme proto vědět, které slovo je spisovné a které nářeční či slangové, které citově neutrální a příznakové; příznak můžeme označit za estetický, emotivní či vulgární; jsou známy rozdíly mezi středočeskou, chodskou, hanáckou, valašskou či slezskou výslovností, mezi normou sponátní a připravené řeči apod.

Nejpodrobněji jsou popsány jazykové prostředky spisovné češtiny. Ta je nezbytná pro veřejné informační, odborné a jednací sféry, a to v psané a stále více i v mluvené formě. To však neomezuje variety nespisovné. Naopak jejich expresivní, estetická, regionální i jiná osobitost na neutrálním pozadí kodifikované spisovné češtiny vyniká a působí intenzivněji.

Je známo, že běžná veřejná mluva na Zlínsku je velmi blízká spisovnému vyjadřování a že ve věku internetové komunikace doma i v zahraničí získávají novou popularitu i texty v hanáckém a valašském nářečí. Naopak – mladší lidé ze vzdálenějších českých regionů, kteří studují na zlínské univerzitě, svůj nezvyk vyjadřovat se v mluvené řeči spisovněji pociťují v novém prostředí jako handicap a zbavují se ho. Někteří moderátoři moravských rozhlasových stanic se snaží vytvářet dojem, jako by pocházeli z pražského Žižkova.

Vztah ke spisovné češtině vychází především ze současné společenské, a v jejím rámci i jazykové situace. Nejvlivnější je všeobecná liberalizace společnosti, a tedy i odpor proti poručnické tvorbě i závaznosti dřívějšího spisovného kódu. (Vyjadřuje ji heslo *Nechejte jazyk na pokoji*.) Vedle nechuti některých vlivných vrstev k jakýmkoliv kodifikačním omezením existuje i neschopnost či neochota ustavit reprezentativní orgán vybavený náležitou kompetencí k vytvoření funkční kodifikace češtiny. Vlivná je i pragocentrická snaha nahradit ji popisem na základě prostých kvantitativních ukazatelů.

Některé důsledky této situace jsou negativní:

– Dnes se uznává, že diskuse o pravidlech pravopisu z roku 1993 byla víc motivována ideologickými a hodnotovými pohledy než dorozumivacími potřebami. Postavili se proti nim intelektuálové i jimi ovlivněná veřejnost za velké masmediální publicity. Diferencovala se obec jazykovědců. Argumenty zastánců nových pravopisných pravidel nebyly brány vážně a byly doporučeny jako závaznější norma jen školám, a to s množstvím dublet, která jejich fungování komplikovala.

– Zrušením zřetelného protikladu *spisovnost x nespisovnost* zanikají i hodnoty jazykově příznakového vyjadřování. Písně, literární díla, reklamní texty i jiné promluvy v obecné češtině, v krajových nářečích, v profesní mluvě, v generačním či sociálním slangu nebo v textech, kde se vědomě střídá čeština s jiným jazykem, které právem chtějí být osobité a emotivní, na zmateném pozadí tento rys ztrácejí.

– Ve jménu odporu proti závazné kodifikaci může čeština v praxi ztratit svou komunikační spolehlivost (jednoznačnost, určitost, bezpečnost). Ta se stále víc vyžaduje od veřejných mluvených komunikátů, zejména od tzv. krátkých hlášení (short passages). Tísňová hlášení v nepříznivém akustickém prostředí továrních nebo nádražních prostor, ve stanicích metra, na přeplyněných diskotékách, při demonstracích, nepokojích, haváriích nebo katastrofách se vnímají obtížně, a nemají proto obsahovat nejen profesionalismy a regionalismy, ale ani promluvy složené z dlouhých, málo a špatně modulovaných vět, úseků, taktů a z málo známých slov.

Stalo se již, že břeclavský strojvedoucí si na smíchovském nádraží nerozuměl s místním dispečerem, protože

oba užívali svůj regionální řečový úzus. Ale naopak hlášení na větších nádražích a ve vlacích městské hromadné dopravy namluvená profesionálními mluvčími dokonalou češtinou už dokazují, že vysoká vnímatelnost je v praxi dosažitelná.

– Mnoho lidí včetně Václava Havla má pocit, že čeština upadá. Pokles veřejné komunikace v psané i mluvené formě na všech jejích rovinách – od pravopisu a výslovnosti přes mluvnici, slovní zásobu, skladbu až po sloh a strukturu celých textů. Lidé, zejména mladá generace, se vyjadřují hrubě až vulgárně. Pokleslost jazykového vyjadřování je nepochybně paralelou k poklesu norem chování vůbec.

Vnějšímu jazykovému zákonu nevyhovují některé vnitřní jazykové normy. Tak německému názvu rakouské spolkové země *Kärnten* odpovídají podle současných kodifikačních příruček dva ekvivalenty – *Korutany* a *Korutansko*. Čeští geografové, pracovníci ve sféře nadnárodního marketingu a sportovní reprezentanti kritizují naši vnitřní neschopnost či neochotu dohodnout se na podobě praktického jednoslovní označení k oficiálnímu pojmenování *Česká republika*, a tak se dohadujeme například o *Česko*.

Česká sociální a jazyková situace roku 2003 se liší od situace před deseti lety. Společnost se stabilizovala a změnily se pohledy a nároky na češtinu jak v jejím vnitřním fungování, tak ve vztahu k jiným jazykům. K některým dávno odmítaným kodifikačním návrhům se vracíme a přibývá signálů, že veřejnost se začíná přiklánět ke spisovnosti. Prokázalo to několik agenturních průzkumů, anket a jazykových poraděn.

Ústav pro jazyk český AV ČR denně poskytuje desítky telefonických a ročně stovky písemných konzultací k jazykové formulaci textů, reviduje předlohy zákonů a smluv a provádí expertizy k výkladu právních dokumentů. Profesionálními uživateli v nejlepším smyslu konzervativní, spisovné češtiny se stávají podnikatelé, manažeři a představitelé firem a zájmových sdružení. Odpovědi jazykové poradny ÚJČ nezdědala hraji důležitou roli v právních sporech a mají pro tazatele i finanční důsledky. Z některých odpovědí vyznívá nespokojenost s tím, že podle ducha a litery současné kodifikace (a to nejen pravopisné) tazatelé dostávají od jazykovědců mnoho dubletních návrhů, ze kterých si sami obtížně vybírají jediný optimální. Podnikatelé, manažeři a právníci dávají přednost realismu a racionalitě před jazykovou jednoduchostí a elegancí. *Jedna a jedna pro ně nemohou být dvě nebo tři.*

Málokterý zahraniční obchodník nebo podnikatel má dnes zájem učit se takovou češtinu, která mu umožní objednat si u nás večeři nebo nocleh. Obchodní partnery ze zahraničí zajímá hlavně jednacím čeština a volají po jednoznačné spisovnosti. Také azylantí a krajané, kteří se vrací do republiky, očekávají spolehlivé dorozumívání. Kromě toho spisovná čeština pro ně byla a zůstala i nadále složkou jejich i naší společné hrdoosti a loajality.

Kultivované spisovné vyjadřování se tak stává složkou duchovní kvality a ekologie společnosti. Je zřejmé, že obecná potřeba moderně kodifikovat spisovnou varietu českého jazyka je akutní. Zásadního významu nabývá otázka, jak kodifikovat.

4. Způsoby kodifikace

Americký jazykovědec českého původu Paul Garvin rozlišuje kodifikace svobodným podnikáním, akademií a parlamentem.

Kodifikace svobodným podnikáním je typická pro USA. O jazykové správnosti tam rozhodují redakční rady velkých nakladatelství, vydavatelství a slovníků. Důležitou roli hrají také tzv. mluvní vzory, zejména novináři a moderátoři prestižních masmédií. Dochází přitom k vysoké míře neurčitosti a k rostoucím rozdílům mezi angličtinou anglickou a americkou. Angličané tento stav stále silně kritizují.

U nás kodifikace svobodným podnikáním dnes do určité míry platí také. Redakce mají své jazykové kodexy, někdy odlišné od doporučení závazných pro školy. Kritériem jazykového chování pro zábavní pořady a reklamu ve většině komerčních masmédií je vkus jejich převažujících cílových skupin nebo úzus Prahy a Čech. Proto mnozí občané z Moravy a Slezska protestují proti teroru pepíkovské češtiny.

Pro francouzštinu a v posledních letech i pro další evropské jazyky včetně němčiny, slovenštiny, polštiny a maďarštiny se užívá *kodifikace parlamentem*. Ten na doporučení akademických pracovišť upravuje příslušné normy do podoby závazných jazykových zákonů.

Pro češtinu Garvin za přirozenou a funkční pokládá *kodifikaci Akademií*, tj. řízenou Ústavem pro jazyk český Akademie věd ve spolupráci se školami, redakcemi, vědeckými, kulturními a správními institucemi. Za normu jazykové správnosti se při této spolupráci pokládá jednotný výklad dobrého úzu vzdělaných vrstev ve veřejných věcných textech a jazyk věcných textů v seriózních masových médiích.

Podle metodiky předního českého jazykovědce Františka Daneše první fází moderní účelné kodifikace má být objektivní popis reprezentativního vzorku textu. Pak má následovat etapa jeho vyhodnocování a klasifikace a na tomto základě má být provedena vlastní kodifikace. Po ní má následovat ještě fáze prováděcí, tzn. vyhlášení kodifikačních pravidel včetně případných sankcí za jejich nedodržování, a konečně popularizace a sledování, jak se uplatňují a co je případně nutno upřesňovat. Kodifikační kritéria v celém jejich procesu mají vycházet z principů dynamiky (pružné stability) současného jazyka.

Součástí kodifikační činnosti má být také působení na postoje ke spisovné češtině. Ta mohou být racionální a neracionální, etické, estetické a emocionální, šovinistické a rezistentní, zdánlivé a skutečné, izolacionistické a univerzalistické, unifikáční a variantní apod. Je třeba si je uvědomovat a hodnotit jejich význam pro spisovné vyjadřování.

Kodifikační pravidla spisovné češtiny by i do budoucna měla být kulturní normou a jejich dodržování či nedodržování by mělo být hodnoceno stejně jako vztah k jiným hodnotám a nástrojům národní kultury – např. ke kultuře odívání a bydlení.

Stručnější a populárnější verze odborného materiálu, publikovaného na konferencích v Ostravě a v Olomouci. Toto znění vyšlo ve zlínském časopise ZVUK.

ROZHLASOVÁ HISTORIE

Mgr. Jana Odrobiňáková

Slobodný slovenský vysielateľ a jeho miesto v SNP

„Hlásí sa Slobodný slovenský vysielateľ Banská Bystrica.“

Slovenské národné povstanie. Fenomén novodobých slovenských dejín, ktorý predstavuje most na ceste slovenského národa k demokracii. Povstanie, ktoré sa so svojim myšlienkovým odkazom stalo súčasťou boja proti fašizmu i násilíu a súčasne bolo prvým verejným odmietnutím autoritatívneho režimu ľudáckej vlády vojnového Slovenského štátu.

Zo spoločensko-politického hľadiska sa Slovensko touto udalosťou jednoznačne zaradilo medzi štáty antihitlerovskej koalície. V duchu Slovenského národného povstania (ďalej SNP) bol vedený boj vyše 60tisícovej povstaleckej armády, ktorej bojaskopnosť posilňovalo vyše 18 tisíc partizánov, za aktívnej podpory demokraticky zmýšľajúcich predstaviteľov bezpečnostného a štátneho aparátu, ako aj civilného obyvateľstva. Práve ich zásluhou mohol byť na oslobodenom území Slovenska nastolený, i keď len na dva mesiace, demokratický režim, proklamovaný v Deklarácii Slovenskej národnej rady z 1. septembra 1944. Slovenským národným povstaním Slováci vyslali jasný signál do celého sveta, aby v budúcnosti s nimi počítali ako s partnerom, ktorý si vždy ctí a ctí princípy demokracie i slobody.

Dôležitú úlohu na Slovensku počas 2. svetovej vojny a SNP bezpochyby zohrali aj masovokomunikačné prostriedky – rozhlas a tlač. Práve ich pôsobením, spolu so slovenskou inteligenciou (učitelia, evanjelickí kňazi..., hlavne na dedine), dochádzalo k ovplyvňovaniu a organizovaniu obyvateľstva.

Postavenie dominantného masmédiá na Slovensku patrilo Slovenskému rozhlasu. Tu popri pronemecku orientovaných pracovníkoch (Balúch, Fagula, Matulay) pôsobili i rozhlasáci udržiavajúci kontakty s občianskymi odbojovými skupinami, predovšetkým s Flórou, Justíciou a Komunistickou stranou Slovenska. Boli to hráči orchestra (Jaroslav Beneš, Alfréd Lang, Jozef Šimák a Viliam Kaiser), Július Horváth, Ján Bálinth, Ferdinand Čulen, Anton Hollý, Jozef Vrabec, Karol Straňai, režisér Slovenského rozhlasu Andrej Bagar, dramaturg Gabriel Rapoš, tajomník Ján Balada a ďalší.^{1/} Uvedené personálne obsadenie prezentovalo aj umeleckú sféru vysielania. Úlohou týchto pracovníkov bolo pripraviť Slovenský rozhlas tak, aby mohol slúžiť odboju po všetkých stránkach, či už technickej, programovej, personálnej atď.

V druhej polovici roku 1943, vplyvom priaznivej medzinárodnej situácie (vŕstaztvá Sovietskej armády na nemecko-sovietskom fronte, vytvorenie protihitlerovskej koalície, Teherán 1943), nastala zmena vo vnútro-politickej scéne satelitnej Slovenskej republiky, čo malo za následok aktivizáciu antifašistických síl v slovenskej spoločnosti. Mobilizácia slovenských antifašistov sa prejavila tiež v radoch pracovníkov Slovenského rozhlasu. Čoraz častejšie zaznievajú hlasy po zriadení štúdiá Slovenského rozhlasu na strednom Slovensku. Vďaka tlaku Matice slovenskej na Slovenský rozhlas sa z Martina začali konať pravidelné mesačné prenosy, ktorých tvorbu mali na starosti Gabriel Rapoš, Andrej Bagar a technik Jozef Vrabec. Pretože martinské štúdio svojimi priamymi vstupmi častokrát nekorešpondovalo s vtedajšou štátnou filozofiou, a nepomáhali ani rôzne napomenutia, bratislavská vláda zareagovala na nonkomfortné vysielanie z Martina rázne a nekompromisne. V apríli 1944 zastavila martinské relácie, s odôvodnením Tida J. Gašpara, že „znevažujú slovenskú štátnosť a prítomnosť“. Gabriel Ra-

poš odchádza z Bratislavy a končí režirovanie v Martine.^{2/}

Zastavenie rozhlasového vysielania z Martina sa odohralo práve v čase vrcholiacich priprav ozbrojeného povstania Slovákov proti hnedej totalite. Do priprav SNP prostredníctvom občianskych i komunistických odbojových skupín boli zapojení viacerí radoví pracovníci bratislavského rozhlasu. Všetko sa však dialo za dodržiavania prísnych konšpiračných opatrení. Po vyhlásení povstania mali jediný cieľ, a to zmocniť sa vysielateľa vo Veľkých Kostoľanoch, ktorým by sa vyhlásilo povstanie na západnom Slovensku. V prípade krízovej situácie bolo nutné vysielateľ udržať aspoň tri hodiny a vysielateľ ním výzvy k obyvateľstvu. Následne mal byť vysielateľ poškodený tak, aby nebol schopný prevádzky minimálne tri mesiace. Plán sa nevydaril vďaka vojenskej ochrannej jednotke pridelennej vysielateľu, ktorá sa v rozhodujúcich chvíľach nedostavila.

Po vyhlásení SNP sa bratislavského štúdiá síce zmocnila slovenská vláda a nemecké jednotky, ale rozhlasová vládna propaganda už v septembri a októbri 1944 nemala takmer žiadny vplyv na verejnosť. Svojím vystupovaním vzbudzovala všeobecnú nechuf, iróniu a sarkastické poznámky obyvateľstva.

Sekundárne postavenie v rozhlasovom vysielaní na Slovensku mal prešovský rozhlas, ktorý od začiatku svojej činnosti preberal bratislavské relácie. V jarných mesiacoch 1944 boli prípravy SNP v plnom prúde a pred jeho organizátormi sa čoraz nástojčivejšie vynárala potreba mať svoje „rádio“. Prvý raz táto požiadavka odznela 20. júla 1944 na porade ilegálnej Slovenskej národnej rady (ďalej SNR) a Vojenského ústredia v Čremošnom, kde sa uznieslo urýchliť prípravy na povstalecké vysielanie a diskutovalo sa aj o možnom zriadení vysielacej stanice v Banskej Bystrici.^{3/}

V rámci uvedených priprav bolo potrebné vybudovať aspoň provizórne štúdio, personálne ho obsadiť a vojensky ochrániť. Vhodným kandidátom sa stal rozhlas v Prešove, ale v súvislosti so situáciou na východnom Slovensku (približovanie frontu) sa začalo uvažovať o jeho evakuácii a presťahovaní do Banskej Bystrice. Túto informáciu oznámil svojím zamestnancom riaditeľ prešovskej poľbočky Anton Prídavok. V tej dobe ešte netušil, že poskytnutá technika a materiály poslúžia ako základ pre začiatok vysielania povstaleckého rozhlasu.^{4/}

Sťahovanie prešovského štúdiá sa uskutočnilo v druhej polovici augusta 1944. Aparatúra zbalená do 5 debien spolu s nábytkom (7 kusov) a 15 kusov ďalšieho materiálu bola prevezená z Prešova v nákladnom železničnom vozni dňa 16. augusta 1944. Prešovský materiál zložili v prízemných miestnostiach Evanjelického spolku pod vedením Ing. Samuela Šubu. Dovozené gramofónové platne predstavovali spočiatku jediný zdroj neskorších hudobných relácií povstaleckého rozhlasu. Všetky potrebné formality ohľadne umiestnenia rozhlasového zariadenia mal zabezpečiť biskup Východného dištriktu dr. Vladimír Pavel Čobrda.

Privezenú techniku štúdiá pracovníci rozhlasu uložili tak, že ju stačilo iba zapojiť a po dohode s poštou a vysielateľom sa mohlo prakticky kedykoľvek začať vysielateľ. Zásluhu na tom mal predovšetkým riaditeľ banskobystrickej priemyselnej školy Ing. Juraj Krajčovič, Ladislav Sára, Henrich Matzner, Rastislav Špaňhel a ďalší štu-

denti školy. (Žiaľ, osud k Ing. J. Krajčovičovi, L. Sárovi aj k H. Matznerovi bol veľmi krutý. Prví dvaja zahynuli pri prevoze do koncentračného tábora Mauthausen 19. 2. 1945 a posledne menovaného pohltili plamene vápenky v Nemeckej).^{5/} Pri montovaní rozhlasovej aparatúry pomáhal aj Lubomír Škrovina.

Po príchode nemeckej armády na územie Slovenska a jej ovládnutí Slovenského rozhlasu časť rozhlasových pracovníkov (Anton Hollý, Július Horváth, Jozef Vrabec) odišla na stredné Slovensko, kde v spolupráci s Ing. Karolom Dillnbergerom, majiteľom rádiovinstalačnej firmy IDEIX, a pod vedením G. Rapoša pomáhala technicky i programovo organizovať povstalecký rozhlas.

Dňa 29. augusta 1944 bezprostredne po prejave gen. Ferdinanda Čatloša o 19.05 hod., oznamujúceho vstup nemeckých vojsk na Slovensko, pplk. Ján Golian, mjr. Jozef Marko a mjr. Július Nosko telefonicky oznámili veliteľom posádok zapojených do Povstania, že heslo „Začnite s vystahovaním“ platí od 20.00 hod. večer. Gabriel Rapoš prostredníctvom vojenskej spojky dostáva rozkaz Veliteľstva 1. československej armády na Slovensku okamžite pripraviť povstalecký rozhlas na vysielanie.

Banskobystrický vysielateľ, ktorý na modulačných linkách preberal vysielanie z Bratislavy a občas z Prešova, získava tak novú funkčnú úlohu. Gabriel Rapoš, Karol Dillnberger, Ladislav Sára, Andrej Sarvaš, Ctibor Kováč, Július Chovan, technici Andrej Guldán a Rastislav Špaňhel v priebehu jednej noci z 29. na 30. augusta 1944 vytvorili aspoň provízorne podmienky pre fungovanie povstaleckého rozhlasu.

Kút javiska v budove Evanjelického spolku slúžil ako hlásateľňa, skromne zariadená stolíkom s valcovým stojatým mikrofónom a niekoľkými stoličkami. Kvôli dobrej akustike bol v rámci možností celý priestor izolovaný. Veľkú sálu Evanjelického spolku zaplnili stoly a stoličky redaktorov. Vedia javiska sa nachádzala miestnosť technikov s aparatúrou.^{6/}

Už počas posledných príprav rozhlasového vysielania z B. Bystrice skoncipoval Július Chovan prvú výzvu čítanú 30. augusta 1944 niekoľkokrát za sebou v časovom rozpätí medzi 8.00–10.00 hodinou dopoludnia.

„Tu vysielateľ B. Bystrica. Oznamujeme obyvateľom Slovenska, že v krátkom čase budeme vysielateľ dôležitých správ. Sústreďte sa okolo dlhovlnného vysielateľa B. Bystrica. Upozorníte známych a príbuzných, aby počúvali vysielateľ B. Bystrica. Slováci, Slovenky, v krátkom čase Vám oznámime z vysielateľa B. Bystrica veľmi dôležité správy. Počúvajte dlhovlnný vysielateľ B. Bystrica.“^{7/}

Druhá výzva, značne preštylizovaná, sa z éteru rozhlasového štúdia ozvala presne o 11.00 hod. *„Haló, haló! Tu vysielateľ B. Bystrica. Odpojujeme sa od vysielania Bratislavy a Prešova...“^{8/}* Ďalej sa vo výzve uvádza, že vysielateľ bude samostatne vysielateľ dôležitých správ, a končí tým, aby obyvatelia počúvali dlhovlnný vysielateľ B. Bystricu a nie stanicu Bratislava.

Deň 30. augusta 11.00 hodina dopoludnia predstavuje teda oficiálny začiatok vysielania Slobodného slovenského vysielateľa Banská Bystrica (ďalej SSV). Namiesto pôvodného bratislavského programu, ktorý mal začať vysielaním hudby a o 11.05 hod. prednáškou na tému „Žena a domácnosť“, ozval sa z éteru SSV text už spomínanej preštylizovanej výzvy. Následne odznela Proklamácia vojenského revolučného vedenia (prečítal ju pplk. Mirko Vesel) a Proklamácia predsedníctva Ústredného národného výboru (prečítal ju Ing. Jozef Styk). Obidve proklamácie boli skoncipované na Donovaloch za pomoci Dr. Vavra Šrobára, ktorý sa tu ukrýval pred gardistami.^{9/}

Slovenská historiografia najmä v 50. rokoch obe vyhlásenia považovala za negatívne, v súvislosti s orgánom, ktorý ich skoncipoval. Všeobecne je známe, že hlavným štátnym orgánom bola ilegálna SNR. Proklamácie však zostavili členovia Ústredného národného výboru, ktorí boli neskoršie obvinení zo snahy získať vedúcu moc do

svojich rúk. Potom ako nemecké jednotky začali obsadzovať Slovensko, bolo potrebné dať národu signál. Ján Ursíny, informovaný o situácii tak ako aj ďalší predstavitelia SNR, však v tomto smere nevydali žiadne pokyny. A preto sa iniciatívy ujali už spomenutí členovia národného výboru.

Ako je nám známe, samotný orgán SNR sa zviditeľnil až 1. septembra 1944, kedy odznela Deklarácia SNR. Deklaráciou si SNR upevnila svoje vedúce štátoprávne postavenie na Slovensku.

Rôzne výzvy, ako aj obidve proklamácie, sa opakovane prečítali o 12.30 hod., v tom istom personálnom zástupení. Toto druhé vysielanie bolo zachytené technikmi prešovského rozhlasu na želatínovú platňu. Pri mikrofóne sa striedali Július Chovan a stredoškolský profesor Ladislav Sára, ktorého osobne Gabriel Rapoš požiadal o spoluprácu.

O 13.00 hod. sa vysielateľ Banská Bystrica nakrátko odmlčal. Na porade, ktorá nasledovala, sa hlavní protagonisti dohodli, že pomenovanie rozhlasovej stanice bude „Slobodný slovenský vysielateľ“ a hlavným mottom povstaleckého rozhlasu sa stane známe štvorveršie Chalupkovej básne „Mor ho!“^{10/}. Refrérovým štvorverším sa potom začínalo a končilo každodenné vysielanie SSV.

30. augusta 1944 asi o 14.30 hod. z éteru SSV zaznelo ďalšie vyhlásenie: *„Revolučný národný výbor pracuje pre všetkých Slovákov. Vojenské vedenie Národného výboru háji všetky práva a záujmy každého Slováka... v tomto vyhlásení zdôrazňuje sa náš vojenský odpor proti nemeckej armáde... Republika Československá je obnovená, teraz je na nás, aby sme si ju chránili.“^{11/}*

Z uvedeného dokumentu je zrejmé, že išlo o jednoznačné proklamovanie vernosti obnovenej Československej republike, ale ako vieme, na iných národných a sociálnych základoch, ktoré vytváral nový politický život na oslobodenom území. Medzi priamymi vstupmi a opakovaním jednotlivých programových zložiek z éteru rozhlasu zaznievala hudba a rôzne pochody.

Vysielanie 31. augusta 1944 (na druhý deň) sa začalo okolo 9.00 hodiny dopoludnia. Po nálete nepriateľských lietadiel a ich snahe umlčať povstalecké vysielanie bolo nutné prispôsobiť sa momentálnej situácii. Prvé dni vysielania mali preto charakter technickej a personálnej improvizácie. Súčasne pracovníci rozhlasu skoncipovali vysielanie tak, aby upokojovalo obyvateľov, tlmilo paniku a zároveň vysvetľovalo dôvody, kvôli ktorým *„občas prerušujeme vysielanie“^{12/}*

Ďalší dôležitý deň vo vysielaní SSV predstavuje 1. september 1944, kedy v éteri rozhlasu odznela Deklarácia SNR (po nej zaznela čs. štátna hymna), mobilizačná vyhláska a Manifest Slovenského národného výboru v Martine. V tom čase technický pracovník Jozef Vrabec už odchádza s vojenským autom do Martina, aby z Matice slovenskej priviezol nové zariadenie rozhlasového štúdia.^{13/} Dňa 15. septembra 1944 pracovníci SSV nakoniec opúšťajú budovu Evanjelického spolku a sťahujú povstalecký rozhlas s lepším technickým vybavením do neďalekej rímskokatolíckej fudovej školy (dnes ZŠ SSV).

Novovytvorené rozhlasové štúdio malo profesionálnejšie vybavenie (4 písacie stroje z Matice slovenskej, 3 rádiodopríjmače zo žandárskej stanice, gramofónové platne z podnikov a od ochotníkov, nástenné mapy zo Štátneho chlapčenského gymnázia, na ktorých redaktori sledovali situáciu na frontoch) a priestory sa vyznačovali dobrou akustikou.^{14/} Vysielacie miestnosti v jednotlivých školských triedach utlmili pracovníci divadelnými závesmi z javiska Národného domu. Nové priestory poskytovali i dobré podmienky na prípravu programu. Nemalú zásluhu na tom mali: Peter Karvaš, Ctibor Štítnický, Ivan Teren, Andrej Sarvaš a hudobnú produkciu zabezpečoval Tibor Andrašovan.

Zmena provízorného štúdia na štúdio technicky a materiálne vyspelejšie sa odrzradlila tiež v programovej